

WSPOMNIENIE

PROF. DR HAB. BOHDAN ŁUKASZEWICZ (1945–2017)

Pierwszego grudnia 2017 roku zmarł w Olsztynie prof. dr hab. Bohdan Łukasze-
wicz, historyk dziejów najnowszych, prasoznawca, edytor źródeł, nauczyciel akademic-
ki, wychowawca wielu pokoleń studentów. Był jednym z najbardziej rozpoznawalnych
olsztyńskich historyków, zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku.

Urodził się 6 stycznia 1945 roku w Wilnie, w rodzinie robotniczej Zenona
i Apolonii z domu Maszkowskiej. Latem 1945 roku jego rodzina – jak sam pisał
w „ramach tak zwanej repatriacji” przyjechała do Okręgu Mazurskiego. Osiedlili
się w Olsztynie. Z miastem tym będzie związany przez całe swoje życie. Po ukoń-
czeniu 2 klas Technikum Kolejowego rozpoczął pracę w 1960 roku w Olsztyńskich
Zakładach Graficznych, najpierw jako uczeń, potem zecer. Warto dodać, że Jego
matka również pracowała w tychże Zakładach Graficznych. Jednocześnie uczęsz-
czał do Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących. W latach 1963–1967 był za-
trudniony w Zakładach Graficznych w Biskupcu. Wówczas odbył też zasadniczą
służbę wojskową. W wojsku wykorzystano Jego zdolności wokalne i muzyczne,
z których prof. Łukasze-
wicz słynął. Talenty te odziedziczyła Jego córka Katarzyna. Choć w następnych latach Jego kariera zawodowa potoczyła się zupełnie innym to-
rem, to nigdy nie zapomniał o czasie spędzonym w drukarni, a zdobytą tam wiedzę
potrafił wykorzystać także później. Po uzyskaniu matury podjął zaoczne studia hi-
storyczne na Uniwersytecie Warszawskim. Pracował już wówczas (lata 1967–1973)
w Wydawnictwie Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”. Łukasze-
wicz zawsze ciepło wspominał ówczesnego dyrektora „Pojezierza” i twórcę potę-
gi tego przedsięwzięcia – Andrzeja Wakara. To właśnie Wakar patronował Jego
zmianie pracy oraz pomysłowi studiów historycznych. Ten częściowo zapomniany
już historyk wpłynął też na zainteresowania badawcze młodego historyka. Praca
w „Pojezierzu” na stanowisku redaktora technicznego oznaczała wejście w nowy
krąg ludzi. Zetknął się tam z literatami, dziennikarzami, ludźmi nauki, historyka-
mi. Poznał elity intelektualne ówczesnego Olsztyna. Czasy „Pojezierza”, jak i lata
studiów oraz wiele innych epizodów ze swego życia wspominał zawsze z humo-

rem. Przypominał, jak na zajęciach z bodajże nauk pomocniczych historii, i to nie z byle kim, bo z samym prof. Ireneuszem Ihnatowiczem, nie notował na wykładzie dotyczącym kroju czcionek. Zdumiony Ihnatowicz zapamiętał sobie tegoż studenta i nie omieszczał zapytać go na egzaminie właśnie z tego. Ale nie na darmo Łukaszewicz znał drukarstwo od podszewki. Wpływ Wakara oraz własne zainteresowania zadecydowało o wyborze tematu pracy magisterskiej. Zajął się dziejami gazety „Mazur”. Część ze swoich nowatorskich ustaleń wykorzystał w artykule zatytułowanym *Nakład „Mazura” szczycieńskiego w latach 1906–1914*, opublikowanym w *Komunikatach Mazursko-Warmińskich* (1976, nr 1).

Po uzyskaniu tytułu magistra, od 1973 roku rozpoczął pracę dydaktyczną na stanowisku asystenta w Zakładzie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. Zatrudnienie w 1976 roku w Ośrodku Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, znakomitym skupisku historyków, stworzyło nowe możliwości realizacji zamierzeń badawczych. Rychło pojawiły się pierwsze publikacje. Z Ośrodkiem profesor Bohdan Łukaszewicz związany był przez wiele następnych lat. Kierował tam pracownią Historii Warmii i Mazur w Polsce Ludowej (1976–1992). Wiedza i doświadczenie pozwoliły Mu przez ponad dziesięć lat (1981–1992) prowadzić Dział Wydawniczy OBN. W latach 1991–1992 był wicedyrektorem tej jednostki naukowo-badawczej.

W 1992 roku powrócił do Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Rozpoczął pracę na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. Od 1999 roku do 2004 roku kierował tym Zakładem, a następnie, w latach 2001–2002, był zastępcą dyrektora ds. naukowych w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM. W kolejnych latach pełnił też funkcje organizacyjne, był członkiem Senackiej Komisji ds. Badań Naukowych i Współpracy z Zagranicą (WSP), przewodniczącym Komisji ds. Nowelizacji Statutu WSP, członkiem Rektorskiej Komisji WSP ds. Powołania Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, wiceprzewodniczącym Senackiej Komisji Statutowej oraz rzecznikiem dyscyplinarnym UWM.

Równoległe prof. Bohdan Łukaszewicz prowadził badania naukowe. W 1979 roku uzyskał na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego tytuł doktora nauk humanistycznych za pracę dotyczącą olsztyńskiej prasy w powojennym trzydziestoleciu. Promotorem dysertacji był prof. Wojciech Wrzesiński, z którym był bardzo blisko związany. Ale nie oznaczało to dla Łukaszewicza żadnej taryfy ulgowej. Wręcz odwrotnie. Także w latach późniejszych, wymagający Wrzesiński obciążał Go dziesiątkami spraw, z których skrupulatny Łukaszewicz wywiązywał się zawsze z nadmiarem. Przez lata Bohdan Łukaszewicz pozostał szczególnie związany ze środowiskiem naukowym stolicy Dolnego Śląska. Jeszcze na początku pracy na WSP, podczas letnich obozów naukowych nawiązał kontakty z grupą studentów i pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego.

Znajomości te ostały się burzom zmiennych czasów. W 1990 roku, także na Uniwersytecie Wrocławskim, na podstawie pracy dotyczącej Polskiego Stronnictwa Ludowego na Warmii i Mazurach (1945–1947), uzyskał tytuł doktora habilitowanego. Recenzentami w przewodzie byli prof. Krystyna Kersten, prof. Roman Wapiński oraz prof. Wojciech Wrzesiński. W 2011 roku, w uznaniu dorobku naukowo-badawczego, z rąk prezydenta Bronisława Komorowskiego, odebrał nominację profesorską.

Pracując w Wyższej Szkole Pedagogicznej i potem, od 1999 roku na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim, prof. Bohdan Łukaszewicz był opiekunem naukowym wielu adeptów historii i bibliotekoznawstwa. Był promotorem ponad 120 prac licencjackich i magisterskich oraz dwóch doktoratów. Recenzował 15 dysertacji doktorskich. Dziesięciokrotnie – jako recenzent – brał udział w kolokwium habilitacyjnych (m. in. Macieja Hejgera, Ryszarda Tomkiewicza, Tomasza Balbusa, Michała Trubasa, Marty Kurkowskiej-Budzan, Roberta Kobielskiego, Filipa Musiała, Janusza Wróbla, Grzegorza Baziura). Wielokrotnie opiniował centralnie przyznawane granty. Znany był z wnikliwych i krytycznych ocen powierzonych Mu materiałów. Budziło to respekt, ale i szacunek, a w rezultacie dawało gwarancję rzetelnej oceny badań.

Profesor Bohdan Łukaszewicz był znawcą powojennej historii Polski, znany m. in. z prac dotyczących działalności aparatu represji w regionie Warmii i Mazur. Był autorem (i współautorem) kilkunastu monografii, edycji źródeł, słowników biograficznych, artykułów naukowych i publicystycznych oraz kalendarium, w tym obszernego wydawnictwa dotyczącego powojennych dziejów Olsztyna (*Olsztyn. 1945–1985. Zapis czterdziestolecia*, Olsztyn 1987 oraz wydanie zmienione i poszerzone: *Olsztyn 1945–2005. Raptularz miejski*, Olsztyn 2006). Przypomnieć też należy następujące publikacje: *Prasa informacyjno-polityczna Warmii i Mazur 1945–1975. Szkice do monografii* (Warszawa 1982), *O nową Polskę. Z dziejów aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950* (Olsztyn 1989), *Polskie Stronnictwo Ludowe na Warmii i Mazurach w latach 1945–1947* (Olsztyn 1991), *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955* (Olsztyn 2000), *Życiorysy, Represjonowani na Warmii i Mazurach w latach stalinizmu 1945–1956. Materiały biograficzne* (Olsztyn 2008), *Życiorysy. Ukraińcy z operacji „Wisła” represjonowani na Warmii i Mazurach 1947–1956* (Olsztyn 2009). Ostatnia, monumentalna publikacja, zatytułowana *Represjonowani na Warmii i Mazurach 1945–1956. Materiały biograficzne* (Olsztyn 2013), była uzupełnioną i poszerzoną wersją dwóch poprzednich tomów.

Profesor Bohdan Łukaszewicz przygotował i wydał szereg edycji źródłowych, w tym wspólnie z profesorem Wojciechem Wrzesińskim pracę: *IV Dzielnica Związku Polaków w Niemczech 1922–1939* (Olsztyn 1982). Z profesorem Bohda-

nem Koziello-Poklewskim przygotował do druku relacje robotników przymusowych i jeńców wojennych w Prusach Wschodnich (ukazały się trzy zmienione i poszerzone wydania, z 1977, 1982 i 1985). Jako pierwszy przygotował do druku i opatrzył wstępem zbiór dokumentów ukazujących wydarzenia Października 1956 roku w regionie (*Rok 1956 na Warmii i Mazurach. Wybór źródeł*, Olsztyn 1998). Także w Komunikatach Mazursko-Warmińskich publikował źródła odnoszące się powojennej historii Warmii i Mazur. Przygotował również wydanie relacji olsztyńskich drukarzy (*Drukarze Olsztyna. Wspomnienia*, Olsztyn 1985). Dzięki zapobiegliwości profesora Bohdana Łukaszewicza pozostał unikalny zapis dokumentów odnoszących się do założenia w Olsztynie Uniwersytetu i pierwszych lat działalności tej uczelni: *U źródeł uniwersytetu. Materiały i dokumenty do powstania Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego* (Olsztyn 1999) oraz *Kalendarium uniwersyteckie 1999–2004* (Olsztyn 2004).

Równoległe z działalnością dydaktyczną i badawczą, profesor Bohdan Łukaszewicz był aktywnym członkiem wielu stowarzyszeń i towarzystw naukowych: Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, uczestniczył w pracach Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich/Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej w Olsztynie. W kadencji 1999–2002 zasiadał w składzie Komisji Dyscyplinarnej Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Od 2002 roku był członkiem Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji do Badania Problemów Nauczania Historii. W latach 1994–2000 stał na czele Zespołu Specjalistycznego Historii Wojewódzkiej Komisji ds. Stopni Specjalizacji Zawodowej Nauczycieli przy Warmińsko-Mazurskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli. Należał do Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”. W kadencji 1995–1999 był członkiem Rady Programowej Radia Olsztyn S.A. Funkcję tę pełnił jako przedstawiciel olsztyńskiego środowiska akademickiego. W późniejszym okresie był pierwszym przewodniczącym Rady Programowej uniwersyteckiego Radia UWM FM (2002–2005) i współtworzył „Gazetę Uniwersytecką”. Zasiadał w składzie Kapituły Nagrody Prezydenta Olsztyna im. Bohdana Jerzego Koziello-Poklewskiego w dziedzinie historii.

Przez wiele lat związany był z Polskim Towarzystwem Historycznym. Od 1973 do 1979 roku sprawował funkcję sekretarza Zarządu Olsztyńskiego Oddziału PTH. W późniejszych latach był też członkiem Zarządu Głównego PTH, gdzie w różnych okresach pełnił funkcję członka Prezydium, skarbnika oraz zasiadał w składzie Sądu Koleżeńskiego.

W 1974 roku, z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Historycznego, rozpoczęto coroczną organizację Olimpiad Historycznych. Bohdan Łukaszewicz, wówczas młody pracownik Wyższej Szkoły Pedagogicznej, zaangażował się w przygotowy-

wanie ich okręgowych edycji. Nie mógł przypuszczać, że organizacją kolejnych Olimpiad będzie się zajmował przez wiele następnych lat, bowiem funkcję sekretarza sprawował aż do 2005 roku (potem został członkiem Komitetu Głównego Olimpiady Historycznej). Jego obowiązki, jako sekretarza Olimpiady Historycznej, nie ograniczały się tylko do odczytania zadań (wcześniej, w sposób szczególnie zapamiętany przez uczestników, wyjmowanych z zaklejonej koperty) czy przygotowania protokołów podsumowujących konkurs. Mało kto już dziś pamięta, że z Jego inicjatywy uczestnicy Okręgowej Olimpiady w latach osiemdziesiątych w Olsztynie otrzymywali specjalnie na tę okazję wyprodukowaną pamiątkową zawieszkę, rok rocznie z innym wizerunkiem, nawiązującym do aktualnych – w danym roku – rocznic historycznych.

Profesor Bohdan Łukaszewicz, jako sekretarz Olimpiady Historycznej, w dużym stopniu kreował atmosferę tamtych spotkań. W pełni panował nad stroną organizacyjną dwudniowych spotkań olimpijczyków reprezentujących region Warmii i Mazur. Zawsze był znakomicie przygotowany do przeprowadzenia zawodów. Pamiętał o zapewnieniu noclegów, o wyżywieniu, „podstemplowaniu delegacji” itp. czynnościach przynależnych sekretarzowi Olimpiady Historycznej. Wiedzieliśmy, że możemy w pełni polegać na Jego imponującym zmyśle organizacyjnym. Byliśmy pewni, że nasz sekretarz Olimpiady nad wszystkim panuje, rozstrzygnie ewentualne wątpliwości, bez różnicy, czy dotyczące spraw organizacyjnych, czy merytorycznych, jakie czasem pojawiały się przy sprawdzaniu prac pisemnych i wystawianiu ocen. Był zawsze sprawiedliwy, dzielił przysłowiowy włos na czworo, by tylko nie było cienia wątpliwości w ocenie. Mawiał: „ci młodzi ludzie spotkają w życiu wiele niesprawiedliwości. Tu musimy zadbać, by nie spotkała ich żadna, absolutnie żadna niesprawiedliwość”.

Z pewnością został zapamiętany przez wielu uczestników, choć szczególnie pozostanie w pamięci współpracujących z Nim członków jury. Opowieści z tamtych spotkań, trwających od wczesnego, sobotniego poranka, do późnego niedzielnego popołudnia, gdy po ogłoszeniu wyników i wręczeniu nagród, zostawaliśmy na tradycyjny „poczęstunek”, pozostały na zawsze kanonem wspomnień z olimpiad prowadzonych przez Bohdana Łukaszewicza. Gdy syn niżej podpisanego Norberta Kasparka – członka jury – znalazł się w niedzielę niespodziewanie w szpitalu (a były to czasy bez telefonów komórkowych) potrafił w najdelikatniejszy sposób powiadomić go i pomóc.

Równie długo, bo trzydzieści jeden lat (1975–2006), profesor Bohdan Łukaszewicz sprawował funkcję sekretarza Redakcji Komunikatów Mazursko-Warmińskich – kwartalnika naukowego poświęconego przeszłości ziem Polski północno-wschodniej. Członkowie Rady Redakcyjnej i Redakcji Komunikatów wiedzieli, że Jego przygotowanie merytoryczne i rzetelność zawodowa gwarantowały wysoki poziom pisma. To On przyjmował materiały, czytał je, wskazywał

błędy, wyznaczał recenzentów, a czasem mówił autorowi, aby poprawił tekst, sugerując mu, że „stać go na więcej”. Trzeba to napisać, iż przez lata to faktycznie Łukaszewicz prowadził ten periodyk. Ale nigdy nie pozwolił sobie na żaden gest wobec ówczesnego Redaktora prof. Wojciecha Wrzesińskiego.

Profesor Bohdan Łukaszewicz był osobowością, wobec której ludzie nie pozostawali obojętni. Zawsze wywiązujący się z podjętych zobowiązań i obietnic, wnikliwy obserwator otaczającej rzeczywistości, nie dawał się unieść fali obowiązujących sądów i opinii. Miał wyjątkowy dar wysuwania trafnych i precyzyjnych wniosków. Bezkompromisowy, zasadniczy, stały w poglądach, odważny w ich głoszeniu oraz obronie. Odpowiedzialny za słowo, niezwykle dbał o jego precyzję. Był perfekcyjnie punktualny, wymagający wobec siebie i innych. Cenił prawość, rzetelność, lojalność. Ci, których darzył sympatią i przyjaźnią wiedzieli, że zawsze mogą na Niego liczyć. Był im życzliwy, wyrozumiały, chętny do udzielania rad i wsparcia. W latach 1975–1990 był członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, czego sam nigdy po roku 1989 nie ukrywał, a wręcz czasem potrafił osobom, które tak szybko zmieniały poglądy, demonstracyjnie przypominać wspólną partyjną przeszłość. A jednocześnie w trudnych latach stanu wojennego, choć podlegało to sankcjom karnym i groziło poważnymi konsekwencjami, ukrywał zgromadzoną u niego tzw. bibułę należącą do prof. Janusza Jasińskiego. Obaj Profesorowie, mimo różnicy wieku i poglądów na wiele kwestii, szanowali się, cenili i darzyli przyjaźnią.

Niektórym prof. Łukaszewicz wydawał się srogi, niepozbłażliwy. W istocie potrafił taki być wobec ludzi nieuczciwych, próbujących „prześliznąć” się przez życie. Na zarzuty, że jest czasem zbyt wymagający wobec studentów mówił: „czy chciałbyś, aby zajęcia z twoimi dziećmi prowadził niedouczony nauczyciel?”. Toteż przez jednych był szanowany, w pełni akceptowany i lubiany, a przez innych wręcz odwrotnie. Miał wiele charakterystycznych powiedzonek. Kiedy ktoś pochwalił Go, niezmiennie odpowiadał „dzień bez wazeliny jest dniem straconym, a teraz powiedz z jaką sprawą do mnie przychodzisz”.

Profesor Bohdan Łukaszewicz był otwarty na świat i zachodzące w nim zmiany. Zainteresowany nowinkami technicznymi, żałował, że pojawiły się tak późno, bo tak bardzo ułatwiłyby pracę naukową i uatrakcyjniły wykłady dla studentów. Był człowiekiem wielu talentów – od muzycznego, przez aktorski i literacki, po kulinarny. Jego pasją było fotografowanie. Miał wielki sentyment do Wilna, w którym się urodził. Doskonale znał miasto i jego historię, a odwiedziny w tym mieście były dla Niego zawsze dużym przeżyciem i formą prawdziwego wypoczynku.

Prof. Bohdan Łukaszewicz został szczególnie zapamiętany przez olsztyńskich muzealników związanych z Domem „Gazety Olsztyńskiej”, oddziałem Muzeum Warmii i Mazur. Współpracował z tą placówką od momentu jej powołania w 1992 roku. W roku następnym z Jego inicjatywy w Domu „Gazety Olsztyńskiej”, przy

współdziałale Instytutu Filologii Polskiej ówczesnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, zorganizowano seminarium poświęcone prasie mniejszości narodowych w Polsce po 1945 roku. Brał aktywny udział w odbywających się w muzeum w latach 1993–1999 odczytach pod wspólnym tytułem „Olsztyn znany i nieznan”. Uczestnicząc w narodzinach projektu był autorem jego tytułu, a głoszone przez Niego prelekcje cieszyły się dużym zainteresowaniem słuchaczy i zawsze kończyła je ożywiona dyskusja.

Przyczynił się do zbudowania i powiększania muzealnych zbiorów. Przez dwadzieścia lat przekazał do Domu „Gazety Olsztyńskiej” niemal 1400 obiektów. „Za wieloletnie wzbogacanie muzealnych zbiorów dokumentami życia politycznego, społeczno-kulturalnego i naukowego naszego miasta, regionu, kraju”, w roku 2008, uhonorowany został Tytułem Mecenasa Muzeum Warmii i Mazur.

Przed kilku laty ofiarował do biblioteki Domu „Gazety Olsztyńskiej”, zgromadzone przez siebie książki poświęcone dziejom regionu oraz historii drukarstwa. W 2017 roku był kuratorem modernizowanej wystawy „Gazeta Olsztyńska” (1886-1939). Mimo postępującej choroby nieustająco interesował się przebiegiem prac. Niestety, ich efektów już nie zobaczył.

Prof. Bohdan Łukaszewicz od kilku lat chorował. Nie poddawał się. Niechętnie rozmawiał o swoich zmaganiach zdrowotnych, a pytany, jak się czuje, zawsze z uśmiechem odpowiadał – „wyśmienicie”.

Za swoją działalność naukową profesor Bohdan Łukaszewicz był wielokrotnie nagradzany i wyróżniany. Otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi (1979), Złoty Krzyż Zasługi (1986), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1999), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski Polonia Restituta (2008), Odznaką Honorową za Zasługi dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Nagrodę im. Macieja Rataja (1992), Wyróżnienie w Konkursie i Nagrodę Instytutu Studiów Politycznych PAN (1992) oraz Nagrodę Prezydenta Olsztyna (2015). Jego biogram został zamieszczony w Wielkiej Encyklopedii Litewskiej (*Visuotinė Lietuvių Enciklopedija*, t. XIII, Vilnius 2008, s. 674).

Z małżeństwa zawartego w 1967 roku z Danutą z domu Krywczuk na świat przyszła córka Katarzyna i syn Paweł. Dla dzieci i wnucząt był najukochańszym, najcieplejszym Ojcem i Dziadkiem.

Małgorzata Strzyżewska
Norbert Kasparek
Ryszard Tomkiewicz